

УДК 347.63

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2026.02.1.46>

ГЕНЕЗА ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ДІТЕЙ В УКРАЇНІ

Федурцьо Н.П.,

*аспірантка кафедри цивільного права та процесу
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

ORCID: 0000-0002-5535-1225

Федурцьо Н.П. Генеза цивільно-правового регулювання захисту прав дітей в Україні.

У статті проаналізовано розвиток законодавчого регулювання захисту прав дітей на українських землях від історичних періодів до сучасного етапу, зокрема в умовах незалежності держави та воєнних викликів. Розглянуто процес формування правових засад охорони дитинства, починаючи з ранніх правових пам'яток, серед яких «Руська правда», Галицький цивільний кодекс та Загальне цивільне уложення Австрійської імперії 1811 року. У цих актах визначалися основні положення щодо правового становища дітей у сім'ї, встановлювалися обов'язки батьків щодо їх утримання, виховання та навчання, а також окреслювалися окремі аспекти правового статусу дитини. Значну увагу приділено радянському періоду, коли питання охорони материнства і дитинства набули нормативного закріплення через ухвалення відповідних декретів та актів цивільного законодавства.

У роботі також розглянуто вплив міжнародно-правових актів на формування правового статусу дитини в Україні. Зокрема, проаналізовано значення Загальної декларації прав людини 1948 року та Декларації прав дитини 1959 року, які стали основою формування міжнародних стандартів у сфері забезпечення рівності прав, соціального захисту, доступу до освіти та медичної допомоги для всіх дітей, у тому числі дітей з особливими потребами. Окремо висвітлено базові положення Декларації прав дитини, серед яких право на ім'я та громадянство, можливість здобуття освіти, право на соціальне забезпечення, а також гарантії захисту від дискримінації, насильства й експлуатації.

Особливе місце у дослідженні відведено аналізу розвитку національного законодавства після здобуття Україною незалежності. Розглянуто значення Конституції України, Сімейного кодексу України та Закону України «Про охорону дитинства», які закріпили основні гарантії прав дітей, зокрема право на захист від насильства та експлуатації, пріоритет сімейного виховання, доступ до освіти й медичних послуг. Крім того, ці нормативно-правові акти визначили механізми державної підтримки дітей-сиріт, дітей з інвалідністю та дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах.

У статті обґрунтовується, що в умовах сучасних воєнних викликів особливої актуальності набуває посилення системи гарантій прав дітей, які постраждали внаслідок збройного конфлікту або були змушені покинути місце проживання. Підкреслюється необхідність забезпечення їх безпеки, доступу до освіти, медичної та психологічної допомоги. Окремо наголошується на важливості реалізації державних і громадських ініціатив, спрямованих на підтримку сімей, розвиток програм раннього дитячого розвитку та сприяння соціальній інтеграції дітей, а також на подальшій гармонізації національного законодавства з міжнародними стандартами у сфері захисту прав дитини.

Ключові слова: батьки, права дітей, захист прав, неповнолітні особи, міжнародні конвенції.

Fedurtso N.P. Civil law regulation of the protection of children's rights in Ukraine.

The article analyzes the development of legislative regulation of the protection of children's rights in Ukrainian lands from historical periods to the present stage, in particular in the conditions of state independence and military challenges. The process of forming the legal principles of childhood protection is considered, starting with early legal monuments, including «Ruska Pravda», the Galician Civil Code and the General Civil Code of the Austrian Empire of 1811. These acts defined the main provisions on the legal status of children in the family, established the responsibilities of parents for their maintenance, upbringing and education, and also outlined certain aspects of the legal status of the child. Considerable attention is paid to the Soviet period, when the issues of motherhood and childhood protection were normatively consolidated through the adoption of relevant decrees and acts of civil legislation.

The work also considers the influence of international legal acts on the formation of the legal status of the child in Ukraine. In particular, the significance of the Universal Declaration of Human Rights of 1948 and the Declaration of the Rights of the Child of 1959, which became the basis for the formation of international standards in the field of ensuring equal rights, social protection, access to education and

medical care for all children, including children with special needs, is analyzed. The basic provisions of the Declaration of the Rights of the Child are separately highlighted, including the right to a name and nationality, the opportunity to receive education, the right to social security, as well as guarantees of protection from discrimination, violence and exploitation.

A special place in the study is devoted to the analysis of the development of national legislation after Ukraine gained independence. The significance of the Constitution of Ukraine, the Family Code of Ukraine and the Law of Ukraine "On the Protection of Childhood", which enshrined the basic guarantees of children's rights, in particular the right to protection from violence and exploitation, the priority of family upbringing, access to education and medical services, is considered. In addition, these regulatory legal acts have defined mechanisms for state support for orphans, children with disabilities and children in difficult life circumstances.

The article argues that in the context of modern military challenges, strengthening the system of guarantees for the rights of children who have suffered as a result of armed conflict or were forced to leave their place of residence is of particular relevance. The need to ensure their safety, access to education, medical and psychological care is emphasized. The importance of implementing state and public initiatives aimed at supporting families, developing early childhood development programs and promoting the social integration of children, as well as further harmonizing national legislation with international standards in the field of child rights protection is emphasized.

Key words: parents, children's rights, protection of rights, minors, international conventions.

Постановка проблеми. Актуальність вивчення генези правового регулювання захисту прав дітей зумовлюється зростанням сучасних викликів, що виникають у періоди воєнних конфліктів, а також новими ризиками, пов'язаними з розвитком цифрових технологій і цифрового середовища. За таких умов особливої ваги набуває звернення до історичного розвитку правового регулювання у цій сфері, адже аналіз еволюції законодавчих підходів до забезпечення прав дитини дає можливість простежити основні тенденції формування відповідних правових механізмів та вдосконалити сучасну систему гарантій їх реалізації. Попри наявність значної кількості міжнародних і національних нормативно-правових актів, спрямованих на забезпечення прав і свобод дитини, питання їх повноцінного та ефективного застосування на практиці й надалі залишається актуальним. В Україні система правового регулювання у сфері захисту прав дітей формувалася під впливом різноманітних історичних, політичних та соціальних процесів, що зумовило певну фрагментарність і недостатню узгодженість окремих правових норм. У зв'язку з цим важливим є ґрунтовне дослідження становлення правового регулювання захисту прав дітей, яке дозволяє визначити основні етапи його розвитку, проаналізувати вплив міжнародних стандартів та національного законодавства, а також окреслити ключові проблеми й можливі напрями подальшого вдосконалення правових механізмів забезпечення прав дитини.

Метою дослідження є історико-правовий аналіз цивільно-правових засад захисту прав дітей із врахуванням національних традицій та міжнародних стандартів.

Стан наукової розробки. У доктрині цивільного та сімейного права засади регулювання захисту прав дітей досліджували Т.В. Боднар, В.І. Борисова, С.Б. Булеца, В.А. Ватрас, О.В. Дзера, І.В. Жилінкова, В.Я. Калакура, Н.С. Кузнєцова, М.В. Менджул, З.В. Ромовська, О.І. Сафончик, Р.О. Стефанчук, Є.О. Харитонов, О.І. Харитонova, С.І. Шимон, О.А. Явор та інші. Проте концептуальних досліджень у сфері захисту прав дитини не було проведено достатньо.

Виклад основного матеріалу. Забезпечення прав дитини та їх дотримання є однією з важливих умов стабільного розвитку демократичного суспільства та правової держави. Рівень гарантій прав і свобод неповнолітніх слугує показником ефективності правової системи, адже діти належать до особливо вразливих соціальних груп, які потребують посиленого захисту з боку держави та суспільства. Для глибшого розуміння сучасних механізмів захисту прав дітей необхідно звернутися до історичного розвитку цих засад.

Одним із важливих етапів у формуванні нормативної бази правового регулювання суспільних відносин на українських землях стало прийняття видатного збірника законів «Руська правда», створеного за часів правління Ярослава Мудрого. Цей документ має особливе значення для вивчення становлення правового захисту дітей, оскільки саме в ньому вперше закріплено положення, що стосуються прав і обов'язків дітей у сім'ї та суспільстві. Включення таких норм стало початком формування системи правових механізмів для охорони інтересів неповнолітніх у тогочасному суспільстві [1].

Зокрема, «Руська правда» містила норми, які регулювали питання спадкування та передбачали певні гарантії для дітей при розподілі майна після смерті батьків. Для Київської Русі закріплення таких правил можна вважати важливим кроком у напрямі правового захисту соціально вразливих

груп населення, зокрема дітей. Це свідчило про поступове усвідомлення необхідності законодавчого врегулювання питань, пов'язаних із захистом інтересів неповнолітніх.

Разом із тим, аналіз інших письмових джерел того часу показує, що правовий статус дітей залишався обмеженим. Поза межами спадкових правовідносин їхні права та можливості значною мірою визначалися звичаями, традиціями та авторитетом батьків або громади. Фактично діти цього періоду ще не розглядалися як самостійні суб'єкти права, а їхнє правове становище було тісно пов'язане з роллю родини та становищем дорослих чоловіків. [2]. Разом із тим саме поява перших правових норм у «Руській правді» стала важливим кроком у розвитку подальшої системи правового захисту прав дитини.

Після національно-визвольної війни середини XVII століття під проводом Богдана Хмельницького розпочався процес формування Козацько-Гетьманської держави. У цей період були ухвалені численні нормативно-правові акти, що регулювали різні сфери суспільного життя, зокрема питання соціального захисту населення. У межах цих документів поступово почали формуватися перші правові підходи до захисту прав і інтересів дітей. Зокрема, у «Пактах і Конституціях законів та вольностей Війська Запорізького» 1710 року закріплювалися положення, які фактично визнавали дітей окремою категорією суб'єктів права на освіту. Згідно з цими нормами, діти мали можливість здобувати знання в православних церквах, що свідчить про усвідомлення значущості освіти для молодого покоління та про перші спроби створення інституційних механізмів для реалізації цього права. Крім того, у документах передбачалося звільнення осиротілих дітей від сплати податків, що демонструвало турботу про соціальний захист найуразливіших категорій [3].

Подальший розвиток правового регулювання відображено в кодифікованому документі «Права, за якими судиться малоросійський народ» 1743 року. У ньому містилися положення, які враховували вік особи при здійсненні правосуддя: зокрема, неповноліття визнавалося фактором, що міг пом'якшувати відповідальність. Ці норми свідчать про поступове формування у правовій системі розуміння особливого статусу дитини та потреби у додатковому захисті її прав [4].

Наприкінці XIX та на початку XX століття мав місце значний вплив імперського права на суспільні та соціальні процеси на українських землях. Питання, пов'язані з дитинством, регулювалися нормами Зводу законів, які визначали правовий статус дітей та їхнє місце в системі сімейних і цивільних відносин. Згідно з цими положеннями, діти до 14 років фактично не мали цивільної дієздатності; особи віком від 14 до 17 років відносилися до категорії малолітніх і користувалися лише обмеженим обсягом прав, тоді як особи від 17 до 20 років визнавалися неповнолітніми. Водночас законодавство закріплювало базові права дітей, серед яких право на життя, виховання батьками, спільне проживання з ними та навчання у православній вірі.

Разом із тим батьківська влада мала надзвичайно широкі межі. Відповідно до статті 164 тому X Зводу законів, влада у сім'ї належала батькові та поширювалася на дітей незалежно від їхнього віку чи статі, і припинялася лише у разі його смерті або позбавлення батьківських прав. Батьки мали право застосовувати дисциплінарні заходи до дітей і, у разі необхідності, звертатися за рішенням про поміщення дитини під опіку. Одночасно на батьків покладалися обов'язки щодо утримання, одягання, виховання дітей у дусі моральності та чесності, а також забезпечення їхнього соціального майбутнього, зокрема шляхом організації шлюбів дочок [5].

У Галицькому цивільному кодексі 1797 року містилися положення, що регулювали правовий статус дітей та їхнє місце у сімейних відносинах. Зокрема, серед умов для укладення шлюбу визначалося досягнення повноліття: діти та неповнолітні не мали права вступати в шлюб без відповідного дозволу. Для осіб молодше 24 років необхідною умовою укладення шлюбу була згода батьків або суду, що підкреслювало значну роль батьківської влади та обмежену самостійність молоді. Кодекс також визначав правове значення народження дітей у шлюбі. Згідно з положеннями глави IV, діти, народжені у законному шлюбі, разом із батьками утворювали сім'ю як окрему соціальну спільноту, у межах якої виникали нові права та обов'язки її членів. Це демонструвало увагу законодавця до сімейних відносин як основи виховання та розвитку дитини. Особлива увага приділялася обов'язкам батьків щодо дітей. Вони мали забезпечувати належні умови життя та розвитку дитини, дбати про харчування, одяг, здоров'я та безпеку. Крім того, батьки повинні були сприяти духовному та фізичному розвитку дітей, опікуватися їхнім вихованням та навчанням, включно з релігійною освітою та здобуттям корисних знань, необхідних для майбутнього життя та добробуту. Такі положення свідчать про поступове формування у законодавстві уявлення про відповідальність батьків за належне виховання та розвиток дітей [6, с. 93].

У Загальному цивільному уложенні Австрійської імперії 1811 року значну увагу приділено регулюванню правового статусу дітей та визначенню взаємних прав і обов'язків між батьками і дітьми. У главі III «Про взаємні права батьків і дітей» зазначалося, що підставою виникнення таких правовідносин є народження дитини у шлюбі. Також закріплювалася презумпція законного походження:

діти, народжені не раніше ніж через 180 днів після укладення шлюбу або не пізніше ніж через 300 днів після його припинення чи смерті чоловіка, вважалися законними. Закон покладав на батьків обов'язок спільного виховання дітей та створення умов для їхнього розвитку. Вони зобов'язані були дбати про життя та здоров'я дітей, забезпечувати їх матеріальне утримання, сприяти фізичному і духовному розвитку, а також надавати освіту, включно з релігійною та практичною підготовкою, необхідною для подальшого благополуччя. Основне матеріальне забезпечення покладалося на батька. Окремі норми регламентували проживання та виховання дітей після розлучення. Передбачалося, що малолітні залишаються з матір'ю: хлопчики до чотирьох років, дівчатка – до семи, після чого питання подальшого проживання вирішував суд. Якщо батько не мав коштів для утримання дітей, цей обов'язок переходив на матір, а у випадку сирітства – на родичів по обох лініях.

Цивільне законодавство також визначало певні права дітей у сім'ї. Діти отримували прізвище батька та належали до його роду і соціального стану. Батьки могли вимагати повернення дітей, які залишили сім'ю, та застосовувати виховні заходи у разі порушення порядку. Діти, народжені поза шлюбом, мали право на матеріальне забезпечення від батьків, але основне право на виховання і проживання залишалось за матір'ю. Межі батьківської влади визначалися законодавством: вона припинялася після досягнення дитиною 24 років або за рішенням суду. Передбачалися також альтернативні такі форми виховання як усиновлення та передача дитини іншій особі на виховання. Таке оформлювалося через договір, затверджений судом, а опікуни зобов'язані були утримувати дитину без права вимагати відшкодування витрат, хоча закон допускав можливість винагороди для сумлінних опікунів у визначених межах [7].

Наступним етапом у розвитку правового регулювання захисту дитинства в Україні став радянський період. У цей час було ухвалено низку нормативно-правових актів, які істотно змінили шлюбно-сімейні відносини та підходи до виховання дітей. Зокрема, декрети «Про розірвання шлюбу», «Про громадянський шлюб, дітей та ведення актів громадянського стану», а також Цивільний кодекс визначали нові правила укладення та розірвання шлюбу, закріплювали правовий статус дітей та окремі аспекти їх виховання і утримання. Водночас державна політика була тісно пов'язана з поширенням комуністичної ідеології, що впливало на сімейну сферу. Значна увага приділялася соціалізації виховання дітей і підвищенню ролі держави у цій сфері. Таким чином, у радянський період сформувалася система правового регулювання, в межах якої питання дитинства та материнства розглядалися як важливий елемент соціальної політики держави.

У подальші роки правове регулювання материнства і дитинства в Україні отримало подальший розвиток і вдосконалення, спираючись на положення міжнародних актів. Важливим кроком у цьому напрямі стало прийняття Загальної декларації прав людини ООН у 1948 році, яка закріпила принцип рівності всіх людей перед законом і право на соціальний захист. Вперше в історії міжнародного права були встановлені загальні гарантії рівності та захисту прав людини, які поширювалися також на жінок і дітей. Декларація стала основою для формування правового статусу дітей не лише в межах національного законодавства, але й на міжнародному рівні, забезпечуючи їхні права та свободи у соціальній, економічній та культурній сферах [8].

Наступним значним кроком у розвитку міжнародного правового захисту дітей стала Декларація прав дитини ООН 1959 року, яка враховувала фізичну та психічну незрілість дитини і визначала обов'язок суспільства забезпечити їй щасливе і безпечне дитинство. Основною метою документа було гарантувати дітям користування правами та свободами для їхнього особистого розвитку та блага суспільства, а також залучити до цього процесу батьків, державні органи та громадські організації. У Декларації були закріплені ключові принципи, що мали служити орієнтиром для держав: заборона дискримінації, надання спеціального захисту та створення сприятливих умов для розвитку, право на ім'я та громадянство, доступ до соціального забезпечення, освіти та особлива опіка над дітьми з особливими потребами [9].

Документ також визначав конкретні гарантії розвитку та захисту дітей: право на любов і розуміння, обов'язкову освіту, пріоритет у наданні допомоги, захист від насильства, жорстокості та експлуатації, заборону будь-якої форми дискримінації, а також виховання у дусі толерантності, миру та взаємоповаги між народами. Таким чином, з другої половини ХХ століття правовий статус дітей у міжнародному праві набув комплексного і системного оформлення, а національні законодавства були змушені гармонізувати свої підходи із загальноприйнятими стандартами захисту дитинства.

Після проголошення незалежності України у 1991 році формування національної системи правового захисту дітей стало одним із пріоритетів державної політики. Суспільно-політичні зміни потребували створення законодавчих механізмів, що гарантували б дотримання прав дітей відповідно до міжнародних стандартів і принципів, визначених у Конвенції ООН про права дитини 1989 року, яку Україна ратифікувала того ж року [10].

Першим кроком стало ухвалення Конституції України у 1996 році, де закріплювалися права дітей на захист від насильства, зловживань та експлуатації, на сім'ю, освіту, охорону здоров'я та належні умови життя. Ці положення заклали основу для створення національної системи правового забезпечення дитинства.

Важливе місце у законодавстві посіли спеціальні нормативні акти, серед яких Сімейний кодекс України (2002 р.), Закон «Про охорону дитинства» (2001 р.), а також численні підзаконні акти, що визначають порядок соціального забезпечення, опіки та піклування, правову охорону дітей-сиріт, дітей з інвалідністю та дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах. Законодавство передбачає пріоритет сімейних форм виховання, заходи протидії насильству, доступ до освіти та охорону здоров'я, а також державний контроль за дотриманням прав дітей.

У цей період чимало вчених з цивільного та сімейного права досліджували питання захисту прав дітей, їх праці стали основою для подальшого удосконалення законодавства. Так, С.Б. Булеца досліджувала проблеми захисту прав трансгендерних дітей та дійшла висновку, що: «трансгендерні діти мають право визначити самостійно, до якої статі вони належать, без примусу, без обмеження віку, оскільки вітчизняне законодавство дає право неповнолітнім від 14 років самостійно ухвалювати рішення стосовно свого здоров'я. Однак дітей-трансгендерів не питають про їхнє бачення, відчуття своєї статі, а ухвалюють рішення за них їхні батьки, опікуни, піклувальники до досягнення ними 14 років» [11, с. 24].

М.В. Менджул зауважує, що станом на кінець липня 2024 року, за даними Управління Верховного комісара ООН у справах біженців, в Європі перебувало понад 6,1 млн українських біженців, з яких у Словаччині на листопад 2023 року налічувалося понад 109 тисяч осіб, а до 10 листопада 2024 року їхня кількість зросла до 128 616, українських біженців прийняли також у Румунії (162 180 осіб), Польщі (957 505 осіб) та Угорщині (61 609 осіб) та інші європейські держави. Переважну частину біженців становлять жінки, діти, люди похилого віку та особи з особливими потребами. Водночас серед українських дітей-переселенців спостерігаються схожі проблеми як у дітей-ВПО у громадах Західної України, зокрема неповне охоплення офлайн-освітою, питання відновлення українських документів, возз'єднання з членами родини та підтримання контактів із розлученими батьками або іншими родичами, що потребує координації зусиль України та сусідніх держав для забезпечення дотримання інтересів дитини [12, с. 107-108].

О. Сафончик звертає увагу на важливість захисту прав дітей на житло під час війни та зауважує, що застарілість Житлового кодексу України та його невідповідність конституційним засадам створює необхідність термінового впровадження сучасного житлового законодавства, що гарантуватиме комплексний захист житлових прав дітей у мирний та надзвичайний періоди із чітким розподілом відповідальності між державними, громадськими та міжнародними інституціями [13, с. 164].

Висновки. Історичний розвиток цивільно-правових засад регулювання захисту прав дітей характеризується поступовим переходом від обмеженого визнання прав дитини в межах родини до формування комплексної системи національних і міжнародних гарантій, спрямованих на комплексний захист інтересів дитини як самостійного суб'єкта права, в якому виділити слід такі основні етапи:

1. Давньоруський період, під час якого відбулося становлення перших правових норм (XI–XIII ст.). Цей етап пов'язаний із формуванням перших писаних норм, що регулювали суспільні відносини на території Київської Русі. Важливим джерелом права стала «Руська правда», у якій були закріплені окремі положення, що стосувалися правового становища дітей, насамперед щодо спадкування, що забезпечували дітям певні гарантії при розподілі майна після смерті батьків.

2. Період козацько-гетьманської державності (XVII – середина XVIII ст.), під час якого у «Пактах і Конституціях законів та вольностей Війська Запорізького» 1710 року простежуються перші підходи до визнання права дітей на освіту, зокрема можливості здобувати знання при православних церквах. Крім того, законодавство передбачало окремі соціальні гарантії для сиріт, наприклад звільнення від податків.

3. Імперський період розвитку сімейного законодавства у складі цивільного (кінець XVIII – початок XX ст.). У цей час правове регулювання на українських землях значною мірою визначалося законодавством імперій, у складі яких вони перебували. Були визначені вікові межі цивільної дієздатності дітей та їхній статус у сім'ї. Разом із тим батьківська влада залишалася дуже широкою і фактично підпорядковувала дитину авторитету батька.

4. Радянський період державного регулювання захисту прав дітей (1917–1991 рр.), під час якого держава почала відігравати значно активнішу роль у питаннях виховання та соціального забезпечення дітей. Поряд із закріпленням певних соціальних гарантій значна увага приділялася колективним формам виховання та ідеологічному впливу на молоде покоління. Таким чином, захист прав дітей розглядався передусім як складова соціальної політики держави.

5. Сучасний етап розвитку національної системи захисту прав дітей в Україні (з 1991 р. та дотепер), під час якого важливим кроком стало прийняття Конституції України 1996 року, яка закріпила основні гарантії захисту дитинства. Подальший розвиток законодавства відбувся із прийняттям спеціальних нормативно-правових актів, зокрема Сімейного кодексу України та Закону «Про охорону дитинства». Сучасне законодавство спрямоване на забезпечення комплексного захисту прав дітей, включаючи право на сім'ю, освіту, медичну допомогу, соціальне забезпечення та захист від насильства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Хрестоматія з історії держави і права України: у 2 т.: навч. посіб. для студ. юрид. спец. вищ. закл. освіти / за ред. В.Д. Гончаренка. 2-ге вид. перероб. і допов. Київ: Ін Юре, 2000. Т. 1: З найдавніших часів до початку ХХ ст. 472 с.
2. Кудрявцева О.М. Генезис і перспективи утвердження та захисту конституційних прав і свобод дитини в Україні. *Наше право*. 2015. № 2. С. 28-34. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILE=&2_S21STR=Nashp_2015_2_7.
3. Договори і постанови прав і свобод військових між Ясновельможним Його Милості паном Пилипом Орликом, новообраним гетьманом Війська Запорізького, і між генеральними особами, полковниками і тим же Військом Запорізьким з повною згодою з обох сторін. Підтвержені 5 квітня 1710 року від Різдва Христового. URL: <https://static.rada.gov.ua/site/const/istoriya/1710.html>.
4. Бухтіярова І.Г. Адміністративно-правові засади захисту дитинства та материнства в Україні: монографія. Київ: Видавничий дім «Гельветика», 2018. 212 с.
5. Ясь О.В. Звід законів російської імперії / Енциклопедія історії України: Т. 3: Е-Й / Редкол.: В.А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. К.: В-во «Наукова думка», 2005. 672 с. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Zvid_zakoniv_Ros_imp.
6. Володимир Ватрас. Зміст та види джерел сімейного права, що діяло на українських землях, які входили до складу Австро-Угорської імперії. *Актуальні проблеми правознавства*. 2019. № 3 (19). С. 91-96. URL: <https://appj.wunu.edu.ua/index.php/appj/article/view/765>.
7. Савуляк Р.В. Австрійське загальне цивільне уложення 1811 р.: кодифікаційні роботи, структура, загальна характеристика та значення. URL: https://www.lex-line.com.ua/?language=ru&go=full_article&id=3516.
8. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text.
9. Декларація прав дитини від 20.11.1959. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_384#Text.
10. Конвенція про права дитини від 20.11.1989. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text.
11. Булеца С.Б. Проблеми реалізації прав неповнолітніх і трансгендерних дітей при отриманні медичної допомоги. *Медичне право*. №1 (25). 2020. С.17-28. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/be96f235-b642-412d-bd92-3673ff92123f/content>.
12. Менджул М. Проблеми захисту прав дітей-переселенців в Україні та сусідніх державах членах-ЄС. Міжнародний науковий вісник: збірник наукових праць / редкол.: В.І. Андрейко (голова). Ужгород: ДВНЗ «УжНУ», 2025. Вип. 2 (30): Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Українські біженці у вторинних містах регіону Центрально-Східної Європи та України: виклики та сприяння інклюзії та згуртованості громади» (м. Ужгород, 19 грудня 2024 р.). С. 106-108. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/207c4548-7704-4804-94db-65e5aa3520be/content>.
13. Сафончик О. Цивільно-правовий захист житлових прав дітей в умовах воєнного стану. *Юридичний вісник*. 2025. № 4. С. 157-166. URL: https://yurvisnyk.in.ua/v4_2025/18.pdf.

Дата першого надходження рукопису до видання: 2.03.2026
Дата прийняття до друку рукопису після рецензування: 20.03.2026
Дата публікації: 3.04.2026